

İsa Həbibbəyli*

“ƏDƏBİYYAT MƏCMUƏSİ”NDƏN “AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATŞÜNASLIĞI”NA

Ölkəmizdə ədəbiyyatşünaslıq elminin inkişafında özünəməxsus mühüm rolunu oynayan Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi nəşri – “Ədəbiyyat məcmuəsi” jurnalı böyük yol keçmişdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialı Azərbaycan şöbəsinin tərkibində Ədəbiyyat Sektoru kimi fəaliyyət göstərdiyi 1933-1935-ci illərdə və SSRİ Elmlər Akademiyası Azərbaycan Filialının Dil və Ədəbiyyat İnstitutu olaraq fəaliyyətini davam etdirdiyi mərhələdə (1935-1945) müstəqil elmi jurnalı olmamışdır. Bu dövrdə Azərbaycanda yaradılmış akademik qurumların heç biri ayrıca elmi jurnal təsis etməmişlər. Həmin dövrdə elmi-tədqiqat institutlarının əməkdaşları məqalələrini SSRİ Elmlər Akademiyası Zaqafqaziya Filialı Azərbaycan şöbəsinin, bir qədər sonra isə Azərbaycan filialına çevrilmiş bu qurumun “SSRİ Elmlər Akademiyası Azərbaycan Filialının Xəbərləri” adı ilə nəşr edilən vahid elmi jurnalda çap etdirmişlər.

Azərbaycan SSRİ Elmlər Akademiyası 1945-ci ildə müstəqil elmi qurum kimi yaradıldıqdan sonra bu akademik təşkilatın tərkibində təsis edilən elmi-tədqiqat institutları özlərinin müstəqil elmi jurnallarını təsis edib, nəşr etdirməyə başlamışlar. Beləliklə, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi nəşri olan “Ədəbiyyat məcmuəsi” jurnalı 1946-cı ildə yaradılmış və 2018-ci ilə qədər 72 il ərzində fəaliyyətini davam etdirmişdir. Hətta müxtəlif vaxtlarda bu elmi qurum Dil və Ədəbiyyat İnstitutu kimi fəaliyyət göstərdiyi illərdə də “Ədəbiyyat məcmuəsi”nin adı dəyişdirilməmiş, ədəbiyyatşünaslıq elmi ilə yanaşı, dilçilik elmi üzrə də məqalələri çap etməklə hər iki istiqamətdə xidmət göstərmişdir. Dil və Ədəbiyyat İnstitutu mərhələsində (1954-1962-ci illərdə) “Ədəbiyyat məcmuəsi” jurnalının ayrı-ayrılıqda “Ədəbiyyat seriyası” və “Dilçilik seriyası” nəşr olunmuşdur. Bu dövrdə “Ədəbiyyat seriyası”na Mirzəağa Quluzadə, “Dilçilik seriyasına” isə Rəsul Rüstəmov redaktorluq etmişlər. Beləliklə, “Ədəbiyyat məcmuəsi” geniş mənada filologiya elminin inkişafında özünəməxsus rol oynamışdır.

“Ədəbiyyat məcmuəsi” jurnalı 1946-2018-ci illərdə fəaliyyət göstərdiyi 72 il ərzində heç də həmişə ardıcıl nəşr olunmamışdır. Belə ki, 1950-1953-cü illərdə “Ədəbiyyat məcmuəsi”nin çapı dayanmışdır. Bundan sonra isə 1963-cü ildən 1998-ci ilə qədər 35 il ərzində jurnalın nəşri təmin edilmişdir. Uzun sürən fasilədən sonra, nəhayət 1999-cu ildə “Ədəbiyyat məcmuəsi”nin cəmi bir sayı çap olunmuş və jurnalın nəşri yenidən 2003-cü ilə qədər dayandırılmışdır. Bir daha 2004-cü ildə fəaliyyətini davam etdirə bilən “Ədəbiyyat məcmuəsi”nin 2009-cu ilə qədər 5 sayı nəşr olunmuşdur. 2010-2011-ci illərdə də “Ədəbiyyat məcmuəsi” yenə də çap edilməmişdir. Beləliklə, “Ədəbiyyat məcmuəsi” əhatə etdiyi 72 il ərzində cəmi 23 il nəşr olunmuşdur. Bu illərdə jurnalın 32 sayı çapdan çıxmışdır.

Azərbaycan Elmlər Akademiyası sistemində ədəbiyyat üzrə nəşr edilən yeganə elmi jurnal olan “Ədəbiyyat məcmuəsi”nə ölkəmizin tanınmış, görkəmli elm adamları baş redaktorluq etmişlər. “Ədəbiyyat məcmuəsi” jurnalının 1946-1949-cu illərdə və 1960-cı ildə 6 sayı akademik Məmməd

*AMEA-nın vitse-prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik.

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Arif Dadaşzadənin, 1954-1958-ci illərdə "Ədəbiyyat seriyası" üzrə 4 sayı professor Mirzəağa Quluzadənin, 4 sayı isə "Dilçilik seriyası" üzrə dosent Rəşad Rüstəmovun (1964-cü ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş və həmin ildə professor elmi adı almışdır – İ.H.) redaktorluğu ilə, 1962-ci ildə cəmi 1 sayı akademik Kamal Talıbzadənin, 1999-cu ildə isə professor Yaşar Qarayevin (2002-ci ildə AMEA-nın müxbir üzvü seçilmişdir – İ.H.) redaktorluğu ilə nəşr olunmuşdur. Müstəqillik illərində "Ədəbiyyat məcmuəsi" 2004-2006-cı illərdə 2 dəfə AMEA-nın müxbir üzvü Teymur Kərimlinin (2014-cü ildən həqiqi üzv – İ.H.) və 2007-2012-ci illərdə 4 dəfə akademik Bəkir Nəbiyevin Baş redaktorluğu ilə çap edilərək elmi ictimaiyyətə çatdırılmışdır. Sonrakı dövrdə – 2013-2018-ci illərdə isə "Ədəbiyyat məcmuəsi" akademik İsa Həbibbəylinin Baş redaktorluğu ilə fəaliyyətini ardıcıl olaraq davam etdirmiş, bu mərhələdə jurnalın 9 sayı çap olunmuşdur. Jurnalın öz fəaliyyəti əzəmədə yalnız bir dəfə – 2017-ci ildə 3 sayı nəşr edilmişdir. Yeni tarixi mərhələdə "Ədəbiyyat məcmuəsi"nin konkret mövzulara həsr edilmiş 3 dəfə xüsusi buraxılışları çap olunmuşdur. Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun 80 illiyi ilə əlaqədar jurnalın XXIV sayı bütünlüklə bu elmi tədqiqat İnstitutunun inkişaf yoluna və əsas yaradıcılarının fəaliyyətinə həsr edilmişdir. Bundan başqa, 2014-cü ildə "Ədəbiyyat məcmuəsi"nin gənc alimlərin, doktorant və dissertantların elmi məqalələrindən ibarət 25-ci sayı xüsusi buraxılış kimi çap edilmiş və həmin xüsusi buraxılışın Ədəbiyyat İnstitutunda təqdimat mərasimi keçirilmişdir. 2017-ci ildə isə "Ədəbiyyat məcmuəsi"nin xüsusi bir sayı (XXX cild) görkəmli Azərbaycan şairi Əfzələddin Xaqaniyə həsr edilmişdir.

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun "Ədəbiyyat məcmuəsi"nin 70 illiyi (1 dekabr 2016-cı il tarixində) adəbi-elmi ictimaiyyətin iştirakı ilə geniş qeyd olunmuşdur. Əlamətdar hadisə münasibəti ilə institut tərəfindən "Ədəbiyyat məcmuəsi" – 70 bibliografik göstərici hazırlanıb 2016-cı ildə kitab halında çapdan buraxılmışdır. Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru akademik İsa Həbibbəylinin müqəddiməsi, "Elmi informasiya və tərcümə" şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Zakir Əliyevanın təribçiliyi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Aygün Bağırının redaktorluğu ilə hazırlanıb çap edilmiş "Bibliografik göstərici" də İsa Həbibbəyli və Teymur Kərimlinin giriş məqalələrindən sonra jurnalda Ədəbiyyatşünaslıq elminin müxtəlif istiqamətləri və dilçilik elmi üzrə çap olunan məqalələrin nəşr tarixləri və mənbələri haqqında sistemli məlumatlar verilmişdir. "Ədəbiyyat məcmuəsi"nin 70 illiyinin yubiley səviyyəsində qeyd olunması Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası sistemində bir elmi jurnalı həsr edilmiş yeganə əlamətdar mərasim olduğu kimi, elmi jurnalda çap edilmiş məqalələrin bibliografik göstəricisinin hazırlanıb nəşr edilməsi də bu istiqamətdə atılmış ilk addımdır.

Göründüyü kimi, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun "Ədəbiyyat məcmuəsi" jurnalı özünəməxsus inkişaf yolu keçmiş, ölkəmizdə ədəbiyyatşünaslıq elminin inkişafına şərfəli xidmət göstərmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin bir neçə nəslinin özünün mühüm elmi yeniliyi məlik məqalələrini "Ədəbiyyat məcmuəsi" jurnalında çap etdirmişdir. «Ədəbiyyat məcmuəsi» kimi nüfuzlu jurnalda çap edilən məqalələr XX əsrin ortalarından dövrümüzədək ayrı-ayrı elmi nəşrlərin tələyində müəyyən rol oynamış, elmlər doktorlarına və fəlsəfə doktorlarına, professorlara və dosentlərə elmi dəyər və ya elmi ad almaqda köməkçi olmuşdur. «Ədəbiyyat məcmuəsi» Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının son 72 ildəki elmi fəaliyyətinin çoxillik salnaməsidir.

Bütün bunlarla bərabər, 2018-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında elmi jurnalların fəaliyyətinin yenidən qurulması istiqamətində aparılan islahatlarla əlaqədar olaraq, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi jurnallarının da nəşri sahəsində yeni mərhələ başlanmışdır. Ədəbiyyatşünaslıq elminin müstəqillik illərində qazandığı keyfiyyət dəyişiklikləri jurnalların forma və məzmunca yeniləşməsinə tələb edir. Bu məqsədlə Ədəbiyyat İnstitutunda çap edilən jurnalları konkret elmi istiqamətlər üzrə nəşr etmək vəzifəsini həyata keçirmək zərurəti meydana çıxmışdır. Məlumat üçün bildirək ki, Ədəbiyyat İnstitutunda 2015-ci ildən nəşr edilən «Poetika izm» jurnalı ölkə üzrə ədəbiyyat nəzəriyyəsi sahəsində çap olunan yeganə elmi nəşrdir. Eyni zamanda institutda 2015-cü ildən «Ədəbi əlaqələr» adı ilə nəşr edilən və 2018-ci ildən etibarən elmin bu istiqamətinin müasir tələblərinə uyğun olaraq «Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq» adlandırılan jurnal da əzəmədə ifadə

olunan istiqamət üzrə çıxan tək jurnal kimi səmərəli şəkildə fəaliyyətini davam etdirir. Bütün deyilənləri və «Ədəbiyyat məcmuəsi»nin fəaliyyətindəki təkrarçılığı aradan qaldırmaq, bu jurnalın konkret təyinatını müəyyən etmək zərurətini nəzərə alaraq, jurnalın ədəbiyyat tarixi və mətnşünaslıq üzrə ixtisaslaşdırılmasını əhəmiyyətli hesab etmişik. Bundan başqa, hazırkı mərhələdə humanitar elmlərin aparıcı istiqamətlərindən biri olan Azərbaycan ədəbiyyat tarixi elmi sahəsində azərbaycançılıq məfkurəsinin ön mövqeyə çıxması da jurnalın adının və məzmununun yeniləşdirməsinə meydan qoyur. Qeyd olunanlar nəzərə alaraq, 72 il ərzində ümumi şəkildə «Ədəbiyyat məcmuəsi» adı ilə çıxan elmi jurnalın 2019-cu ildən «Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı» adlandırılmasını məqsəduyğun hesab etmişik.

«Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı» adında ifadə olunduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyat tarixi, mətnşünaslıq və folklorşünaslıq məsələlərinə həsr olunan elmi jurnal kimi fəaliyyətini davam etdirəcəkdir.

«Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı» dövlət müstəqilliyi işığında ədəbiyyatşünaslıq elminin yeni tarixi mərhələsinin müasir inkişafına xidmət edən və azərbaycançılıq idealları əsasında gələcək yüksəliş yollarına işıq salan jurnal olaraq yeni mərhələyə qədəm qoyur.

Uğurlar olsun!

24 mart 2019-cu il